

AGATUNET

- Agatunet er også særskilt fordi det er et originalt klyngetun, ikke tilflyttede hus. Agatunet ligger til under det høye Tveitaberget som verner tunet mot skred.
- Er i dag et friluftsmuseum med 30 fredede hus i Ullensvang kommune. I samband med jordskiftet i 1938 var det 45 bygninger som ble fredet og 30 av disse inngår i stiftelsen Agatunet.
- Aga var i gammel tid et høvdingsete, og flere gamle gravhauger tyder på svært tidlig bebyggelse. Gården var en av de største i Hardanger gjennom middelalderen, og har hatt tett tilknytning til flere vestlandske adelsætter. Det har trolig bodd folk her i over 3700 år. Man har funnet flere fornminner både i og utenfor tunet. Gravhauger, offergroper og helleristninger.
- På slutten av 1200-tallet var hele Aga en stormannsgård. Senere ble den delt opp mellom etterkommerne. Frem til 1940 bodde det ni selveiende bønder i tunet. Totalt var det 80 – 90 bygninger i tunet.
- Gården har tidligere vært delt i «Øvstatun» og «Nedstatun». Forskjellig eiendomsrett til disse to delene antydes tilbake til 1300-tallet, hvor Øvstatunet ble pantsatt til ridder Gaute Eiriksson Galtung av Greip Ivarsson av Melsætta, og senere gikk inn i Losnagodset. Dokumenter knyttet til Aga er blant de eldste norske skriftlige dokumenter i offentlig eie.
- Gårdsnavnet er tidligst dokumentert i et diplom fra ca. 1220. Flere teorier om navnets betydning er fremmet, deriblant «stikke seg frem (agge)». Andre teorier går på at 'Aga' kommer av ordet 'age', som betyr respekt. Det er trolig at førsteleddet Aga peker på en annen landskapsenhet enn dagens tun.
- Det eldste gjenværende bygget er Lagmannsstova fra om lag 1220, et unikt tømmerhus på høye kjellermurer. Det er bygget av tømmer fra Varaldsøy (Kvinnherad) av slekta til riddaren, riksråden og gulatingslagmannen Sigurd Brynjolfsson – en av rådgiverne til kong Eirik Magnusson. Lagmannsstova var bygd som et administrasjonsanlegg etter europeisk modell, og vart nytta som representasjonsbustad. Saman med stova var det bygd med et kapell. Dette er den eldste middelalderbygning i landet der det opprinnelige fremdeles står og et av dei best bevarte sekulære bygg vi har i landet.
- Storstova på Øvstatunet ble revet i 1811, den skulle ifølge samtidige betegnelser ha vært på samme alder og hatt langt bredere tømmer enn Lagmannsstova.
- Sigurd Brynjolvsson drukna i 1303, og då vart garden delt mellom døtrene hans. Seinere har han vært delt flere gonger, til 9 bruk. På det meste var det ni bruk, 16 husmannsplasser og om lag 200 innbyggere i og utenfor tunet.
- Garden har vært sentral når det gjelder fruktdyrking, handel over Hardangervidda og jaktefart til Bergen og Nord-Norge. På det meste hadde seks jakter tilknytning til garden.
- Garden har hatt kapell (rive i 1811), skule, landhandelsmann, postkontor og telegrafstasjon. Dei særeigen skifertaka er fra Sollesnes i Jondal. En del utmarks hus, stølen, Naust og noen husmannsplasser er fremdeles i god stand.